
Een wonderschone vorm van omgaan met verschil. Dat is hoe hoogleraar Paul Frissen naar artikel 23 van de Grondwet kijkt. Volgens de toegewijde hoogleraar Bestuurskunde is de vrijheid van onderwijs een fundamenteel grondrecht, waar vooral de laatste jaren “subtiel aan wordt geknabbeld.”

INTERVIEW: HET FUNDAMENT VOOR EEN VEERKRACHTIGE GENERATIE

“Fundamenteel recht op verschil”

Tekst: Anja Klein

Foto's: René Schotanus

Tijdens het interview is bijna tastbaar dat de bestuursvoorzitter van de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur en de hoogleraar aan de Universiteit van Tilburg genegenheid voelt voor het grondwetsartikel dat vrijheid van onderwijs regelt. Het artikel zorgt voor gelijke financiering van openbaar en bijzonder onderwijs en stelt dat iedereen onderwijs mag geven. Paul Frissen: “Artikel 23 is een groot goed omdat het recht geeft om niet opgevoed te worden door de staat. De staat wordt politiek bestuurd door wisselende meerderheden. Dit grondrecht geeft minderheden de ruimte voor een eigen school.”

Fel debat

Al een eeuw gaat artikel 23 bijna ongewijzigd mee, maar staat steeds meer ter discussie. Vooral omdat er sprake zou zijn van botsende

vrijheden, zoals het beperken van de rechten van LGBTQIA'ers. Artikel 23 geeft scholen in het bijzonder onderwijs bijvoorbeeld de vrijheid om docenten en leerlingen die voor hun homoseksualiteit uitkomen, te wenen. Ook staat het grondwetsartikel onder druk omdat het meer bubbels zou creëren en kansenongelijkheid zou vergroten.

Zelfs ex-Kamervoorzitter en oud-onderwijzer Gerdi Verbeet, decennialang prominent voorstander van vrijheid van onderwijs, noemde artikel 23 onlangs een bedreiging van een open, vrije samenleving. Frissen kan zich niet in haar betoog vinden. “De kern van vrijheid is recht op verschil. Er is een fundamenteel recht op je eigen gedachten en dat van je kind. Acceptatie van homoseksualiteit in het christelijk onderwijs is geen fundamenteel recht. Diversiteit en inclusie zijn tegenstrijdige begrippen, die niet samengaan.”

Volgens de hoogleraar moet het debat over vrijheid van onderwijs vooral een fundamenteel debat zijn en blijven. Aan de vrijheid van onderwijs moet je niet tornen, vindt hij. Dat het wel gebeurt, verklaart hij onder meer doordat de christendemocraten een steeds kleinere minderheid worden en door de strijd die gaande is tegen de vrijheid van islamitisch onderwijs. In de 35 jaar dat hij onderzoek doet, zijn volgens de hoogleraar de normen voor hoe het hoort toegenomen en is wetgeving daaromtrent geëxplodeerd. Met pretlichtjes in de ogen: “De ouders van de babyboomers waren een stuk toleranter dan de babyboomers zelf. Die nu ook nog eens aan de macht zijn. Er heerst een dominant seculier, Randstedelijk denken.”

Verdragen van verschil

Frissen signaleert een maatschappelijke tendens: “We verdragen de afwijking steeds minder. We geven hoog op over onze tolerante sa-

menleving, maar onze tolerantie voor verschil is op allerlei terreinen evident afgenomen. Kijk maar naar het verbreden van de categorie verwarde mensen of de discussie over gesluierde vrouwen. Terwijl tolerantie in mijn ogen juist het verdragen van het ondraaglijke andere is.” Dat schrijft Frissen ook in zijn hoofdstuk in het boek ‘Ware Tolerantie’ (samenstelling Marcel ten Hooven), waarin hij pleit voor het recht op ondraaglijk verschil.

Frissen legt uit hoe hij dit ziet: “Vrijheid van onderwijs gaat om het verdragen dat er op een andere school opvattingen worden onderwezen die niet de jouwe zijn.

Onze tolerantie voor verschil is evident afgenomen

Wanneer een streng-gereformeerde leerling op zijn school leert dat de evolutietheorie een dwaling is, is dat vrijheid. Afgezien van het feit dat er wetenschappelijk en filosofisch op elke waarheid wel iets af te dingen is. Maar het fundamentele idee van vrijheid is dat je als ouder zelf mag bedenken hoe de wereld in elkaar zit en de school kiest die

bij je kinderen past. De staat moet zich daar zo weinig mogelijk mee bemoeien. Tegelijkertijd is de vrijheid ook wederzijds. Scholen voor bijzonder onderwijs, zoals een orthodox-christelijke school of de Renaissance-school (een initiatief van Forum voor Democratie, red.), mogen hun gedachten ook niet aan mij opleggen.”

Sluipende uitholling

Volgens de hoogleraar Bestuurskunde zijn er niet alleen maatschappelijke krachten aan het werk. Ook vindt hij dat de overheid zorgt voor uitholling van artikel 23, omdat zij volgens hem voortdurend in de verleiding komt om politieke wensen

te vertalen in verboden en geboden. In *Ware Tolerantie* noemt hij het een sluipende uitholling door onderwijsinhoudelijke opdrachten van politieke meerderheden: “De verpakte sturing uit zich in kerndoelen, tussendoelen, leerlijnen, inhoudslijnen en inhoudskaarten. Ook is er de verplichte eindtoets, gebaseerd op een ijzingwekkend smalle opvatting van onderwijsopbrengsten.”

Frissen is zelf voorstander van een sterk terughoudende overheid. “Laten we opnieuw vorm geven aan verschil en vrijheid. En de komende jaren nadenken over hoe we dingen uit het domein van de staat en regelgeving halen en teruggeven aan de samenleving. Met een herdefinitie van institutionele patronen. Als het gaat om publieke voorzieningen is artikel 23 een voorbeeld van hoe je de wereld zijn eigen onderwijs, gezondheidszorg, welzijn en cultuur zou kunnen laten organiseren, zonder veel voorwaarden. Als er fundamentele ongelijkheid zit in het bekostigen ervan, kan je besluiten iedereen het recht op belastingopbrengst te geven om bijvoorbeeld

eigen scholen en ziekenhuizen te financieren, met eigen toezicht.”

Eind november houdt de hoogleraar zijn afscheidsrede op de universiteit, maar uitgewerkt en uitgedacht is de dan 67-jarige Paul Frissen nog lang niet. Begin volgend jaar verschijnt er een nieuw boek. Wat wenst hij zijn kleinkinderen en hun kinderen, naast vrijheid van onderwijs, toe?

“Dat de school oog heeft voor het individuele verschil in leertempo tussen kinderen. Dat er veel meer wordt geïnvesteerd in leerkrachten en docenten, die we hoger opleiden en aanzetten tot langer werken. Maar ik wens hun vooral toe dat niet de overheid en de educatieve uitgeverijen, maar de leraren eigenaar van het onderwijs zijn. Dat begint bij de leraren zelf!”

Vrijheid van onderwijs: ruim een eeuw sterk verankerd in artikel 23

Grondwetsartikel 23 dateert grotendeels uit 1917, met een wetswijziging in 1972. Het meest recente voorstel tot wetswijziging was in 2021. Dat was een voorstel tot verbetering van gelijke kansen en het geven van minder vrijheid om niet-democratische levensbeschouwingen te onderwijzen. Het kabinet-Rutte IV zag geen

noodzaak om het grondwetsartikel aan te passen.

Wet meer ruimte voor nieuwe scholen

In 2020 en 2021 ging er wel een nieuwe wet in die het makkelijker moet maken een nieuwe school op te richten. De belangrijkste verandering is dat de school niet

meer onder een erkende leer-richting hoeft te vallen. Bij voldoende aantoonbare interesse van ouders en leerlingen (voor de lange termijn) kan een aanvraag worden ingediend. Na toelating staat een nieuwe school twee jaar onder toezicht. Van de 56 nieuwe initiatieven mogen er volgend jaar 34 scholen van start.